

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Број 17.

Цетиње, 9. Маја 1885.

Година II.

ПОСЛИЈЕ ПОГРЕБА.

Ох не тужи Орле стари,
Што из јата Твог
Голубицу дивну оте
С неба вишњи Бог!...

Ах не плаче Мајко Браћо,
И Сестрица крас,
Што покоси смрт твоја
Једну измеђ Вас!...

Бог је хтио, Орле, чути
Патњу рода Твог,
Па на земљу послао је
Анђелића свог,

Да Ти кћерку води дивну
На тај други свјет,
Да му прича, како тлаци
Срба туђин клет!

Да га моли, да помогне
Отачеству Твом,
Да подигне, да оснажи
Вас Твој мили Дом!

Да порасту, окрилате
Синчића Ти два,
Да их чува од злотвора,
Од напасти, зла!

Да у Бога проси дјете
Милџм Оцу свом,
Да Му сабла мува буде,
Мишца — неба гром!

Па да сабљом ланце сјете,
Громом руши све,
Док траг српског робовања,
Сасвим пропаде!...

Ах не тужи Орле стари,
Што из гњезда Твог
Марију Ти кћерку милу
Вишњи позва Бог!

Јер ко б' мога' љешше причат'
Срца Твога вај,
И народа потлачена
Тежак уздисај,

Него она те је никла
Из сред срца Твог,
Родила се у народу
Отачства свог!...

„Не плач' Оче, Мајко, Браћо!“
— Чуј анђела глас —
„Не плач' роде — молићу се
У Бога за вас!.....“

Цетиње, 7. Маја 1885.

Ј. Половић-Липовац.

Г Е Т Е

И ЊЕГОВА

НАРОДНА СВИЈЕСТ.

II.

(Н а с т а в а к.)

Прије по што бисмо приступили одјепп понашања Гетовог оца и осјећања славног му сина у том значајном догађају, да видимо можемо ли се основити на поузданост, на историјску истинитост сваког важнијег чина, сваке важније црте у њој.

Гете је сам назвао своје успомене из живота: *Wahrheit und Dichtung* (истина и поезија, или: истина и измишља; јер ђемачка ријеч *Dichtung* значи и једно и друго); према томе било би врло лако могуће да је баш најважније у тој причи, на чему бисмо ми можда оснивали своје разматрање и своје најкрупније разлоге, било само пажњиво, сама поезија без икакве стварне основе. Таква мјеста јамачно имају у тим успоменама; али она увијек приказују догађаје и прилике из pjesничког живота *љепше по што су биле*. Тако је н. пр. долазак из рођених писама pjesничких и неумјивим другим свједоцима, да његова љубав према *Лили* није била ни близу онако силна и дубока, као што је он сам описује у тијем успоменама.

Нема дакле ни једног мјеста, ни једне прилике у тој автобиографији, која би нам причала какву год претњу, горе, незгодице, непријатности по самога pjesника. *Пријато* је у њеним била. То се, у осталом, не може ни замислити да би и обичан човек при чистој свједоцима догађаја измислио хотимице. А ни песнотиче јамачно се није могло десити, иначе Гете не би био ни озбиљан књижевник, а нарочито велики pjesник, највећи лирик.

У осталом, те су успомене писале у зрелије доба, у нешто десетини живота, у вријеме кад је разбирање и разумевање за јавни живот, кад је народна свијест, ако је у ониме икад било, морала бити најразвијенија, у пуноме јеку свом. Да је у то доба pjesник мислио да ће из његова дјетињства бити зазорно по целину његовог живота, он би јамачно гледао да ту незгодну појаву уклади улази којом реченицом, да је објасни каквом поредилом или да је оправда каквом извином.

Но, на против, Гете *човек* нема никакве пријаве против чувства *дјетета* Гета, десетогодишњи Гете као да сасвим одобрава чувства десетогодишњег Гета у спору његовог оца с коном Тораном.

Да би смо могли разумјети понашање старог Гета у том догађају и објаснити синовљу одјену тог понашања, нужно је да речемо коју ријеч о значају седмогодишњег рата.

Нема сумње да је тај рат највећа слава пруског оружја, те и највиша војничка слава ђемачког народа. Но, и ако су велики ратни догађаји повијег доба, од Садове на до Седана, својим големим обимом и својим силним успјесима далеко надмашили пошљедице и заманај седмогодишњег рата, у погледу *јунаштва и војне вријетности* седмогодишњи рат није тим надмашен. Бисмарк јесте највећи државник ђемачког племена од памтвијека, али Молтке није највећи ђемачки војвода.

Фридрих Велики надвишује Молтку у војводству, а његови војници били су још бољи јунаци од Молткових острагушана.

Јамачно је било мудрије и корисније ударати увијек већом војском на мању, као што је то удепнавао Бисмарк, од Днила до Париза; али је било далеко јуначкије и славније, борити се у један мах против двије веће царевине и једне краљевине, као што је то чинио Фридрих Велики.

Разум и мудрост великог државника може да постигне трајније успјехе од највеће смјелости, али јунак и прегалац увијек ће већма одушевити свој народ, увијек ће силније записати народну свијест, по што би то могао учинити најтачнији рачун државнички.

Побједа ђемачке војске код Седана била је јамачно од највећих и најсавршенијих у војној повјести; али та је побједа била у најпријед извјесна, већа сила смрвила је мању. Но побједа Фридрихова код Росбаха била је јуначкија и славнија, ту је мања чета јуначка потукла и разбила много већу војску француску под маршлом Суворовом.

Но главни јунак те славе, сами краљ Фридрих Велики био је само родом Нијемац, а духом и умом био је Француз. Велики француски књижевник Волтер био му је најмилији друг и уживао је највеће му поштовање.

Још сувише, његова главна противница Марија Терезија, бјеше римско-ђемачка царица, а Франкфурт вјештачки град царски. Сам pjesник Гете гледао је цјепчање пашљедника царичиног, потоњег цара Јосифа II. за краља и опсеује ту свечастост врло подробно у истим својим успоменама. Та велика парада, којом су се грађани царскога града толико поносиле, више је одушевљавала и дјетиња и зрелог човјека у спомену по сва слава јуначка од Росбаха. Ево како се он исписивао о тој великој парад:

„Позитичко-религијозна свечовина има нешто што силно заноси (*hat einen unendlichen Reiz*). Ми видимо на своје очи земаљско величанство, окружено свима сивнолима своје власти; но, клањајући се пред небеским, оно нам даје слику и прилику заједнице оба величанства; јер ни поједнак не може дружиће да покаже свога сродства са божанством, по покоравајући се и обожавајући.“

Па и ако се та свечастост догодила тек 1764, дакле пет година послје оног догађаја са Гетовим оцем, ипак је свјетлост из те млађе успомене морала у писца одасјавати и на причање ранијег догађаја.

Но у самој ствари, у погледу народног, ђемачког значаја, није личност Марије Терезије била претсјенија од Фридрихова. Ако је Фридрих имао свог Волтера, била је царица имала свог Талијана, Метастазија. Према томе уживала је ђемачка књижевност поједнако „високајне“ пристраже, како од ђемачко-римске царе, тако и од ђемачко-прускога краља.

У осталом, то није могло ни одређивати симпатија

ни антипатија, ни у сина ни у оца Гете. У сина већ ради дјетињства му, које не може још ни слутити разлике између народног и невародног понашања владалаца. А у оца не само за то што није био књижевник, по понајвише ради тога, што, према данашњем развоју немачке књижевности и према духу онога времена, немачки народ није био ни свикао томе, да му његови владари помажу и заштићују нејаку књигу. Њеких двадесет година после седмогодишњег рата још је могао цевати Шилер:

Kein Augustisch Alter blühte,
Keines Medicäers Güte
Lächelte der deutschen Kunst;
Sie ward nicht gepflegt vom Ruhme,
Sie entfaltete die Blume
Nicht am Strahl der Fürstengunst.
(Августово доба није,
Ни осмјак Медиције
Грија' виле ђемиде;
Није славом његована,
Нит' јој свијет виђе дана
Владалачко зенице).

Па, на пошвадак, баш и да је парича мање презирала недозрелу њемачку књижевност од славнијег противника јој, великога краља пруског, ипак то не би могло доћи у обзир при опшћој симпатији у Гетовој породици, јер овдје је ријеч о сукобу са француском војском, са војском оне друге, или, ако хоћете треће од оних „трију сукања“, са којима се Фридрих Велики, по његовој рођеној ријечи, имао да бори (парича аустријска, или римско-њемачка, Марија Терезија, парича руска Јелисавета, и Маркиза Помпадурска, милошћина францускога краља Луја XV-ог).

Што гроф Торан корн грађане Франкфурта, као да нијесу добри „царски“ грађани, што показују да им нијесу мила Французи, и ако су савезници царичини, то иде на други лист. То су разводи оснивани на случају тренутног дипломатског односа, који је, особито у оно доба, могао часком поћи из какве женске сметке или слијепог случаја, а исто тако у слијетку или слијеп случају утонути, као што је и руско војевање против Фридриха збиља часком престало смрћу царице Јелисавете и доласком на владу цара Павла, жарког обожатеља великога краља.

Народно чувство, свијест правог Нијемца, није могла расипити за такве случајности и беспослице. Народној свијести било је довољно знати да је највећи јунак онога доба био Нијемац, те је морала урођеним напором крив и племенске заједнице у свакој прилици жевљети, да тај човјек, у коме је сваки Нијемац морао гледати оличен свој понос и своју славу, надвадла све своје противнике, особито кад ти противници нијесу Нијемци.

Та и сам Шилер, и ако се тек родно при крају седмогодишњег рата, назива Фридриха, у истој pjesми те је споменуемо мало час, највећим њемачким свном, кажећи се, што ни он није заштитио ни поштовао немачке виле:

Von dem grössten deutschen Sohne,
Von des grossen Friedrichs Throne
Ging sie schutzlos, ungeehrt“.

То је осјећање тако природно, независно од времена и положаја, да мора захватити свакога који чује у себи своје племе, своју крв, и савладати, у часовима раздраге, свако друго размисљање. У таким часовима

може тај нагон да захвати и разборитију, ијоле одрадију дјецу, можда више и неодољивије од зрелијег човјека; јер зрно човјек размисља више о својој личној користи, особито кад има да чува породицу, као што имахаше Гетов отац, а могао је, после толико година рата, и неосјетљивији постати, огуглати према промјенљивим случајевима ратне среће.

Ипак ми у Гетовом случају видимо сасвим противно. Гете, сјећајући се у своје најзрелије мушко доба догађаја из десете своје године п понашања и чувства свог оца из тог доба, као да још непрестано жали, што је његов бабо онда био „preussisch gesinnt“ и као да хоће да нас увјери да је француска напаст у Франкфурт само „по његову мишљењу“ била највећа невоља. Криво му је, што ни онако љубавно понашање краљевог намјесника према оцу, одмах по доласку, „не могао измјенити мишљења његова, ни приклонити карактера му.“

За Француза је тако занесен, да му је крива и сама мајка му, која му је иначе разборитија, бар у овом случају, што је била тако неважипатна и неомтјена, да није знала ви што је слатки лед! Као да се и у спомену стиди њене простоте!

Руга се свијема који су почели презирати Французе после Росбаха, а све Нијемце франкфуртске те су жељели да њемачка војска потуче француску, све једномишљенике свог оца, назива просто „прусским пријатељима“. Мајка му је друге мислила, њој би то била „велика несрећа“, и славни јој син за то излаје свјелоубу, да је била „довољно мудра“, из чега излази, да му се отац налазио у противном стању.

Па како му је још после двије-три десетине година било мило разумјети да се „у историји славно спомиње“ маршал Броји, кога је онда виђао у кући своје оне, а што се, из истог доба, Фридрих Велики у историји далеко славније спомиње, то се великог pjesника ништа не тиче, то као да нема рашта ни спомињати, и ако је тај далеко славнији јунак био Нијемац.

Збиља! Занимљиво би било пснати и дозвати зашто се највећи pjesник њемачки скоро навалио клоити, тако рећи, сваког спомена највећег јунака њемачког. Шилер је, у вријеме најодсуднијег напредовања француске војске у Њемачкој, попињао да сјева велику јуначку pjesму, народна епос њемачки, коме би Фридрих Велики био јунак; а и други су савремени pjesници осјећали ту потребу. Само највећи лирик међу њима, Гете, није се никад одушевљавао том јуначком славом, и ако је толико живио, да је видио у два маха, у свом дјетству и у својој старости, побједу пруског, њемачког оружја, над француским.

Симпатија његовог оца према Нијемцима и Фридриховој војсци њему је „пристрасност, (Parteilichkeit),“ јер њему треба да је све исто, а надвадлао Французи, а други, по што Франкфурт не потпада ни пруском, ни француском краљу. А кад отац пије могао да дочека краја боју дома, но поје ближе бојишту, то се сину чини „страсно и дреко“.

Како би се нама свидјело, кад би се после две-десет година тужно какав чупени књижевник, и ако не баш први pjesник српски на свог оца, кому је, рецимо, завјача био Војводина, узмимо Нови Сад, што је за вријеме српско-турског рата био пристрастан и пије криво своје жеље да Србија и Црна Гора побјеле Турке, па је још био тако „истрастан и дреко“, те је после пре-

дома Сулејманов, оставив жену и дјецу, дошао у табор Господарев да види како је војска и може ли се још докле борити, кад би му син томе замијерао, што је „пристрастан“, што се мијеша у ствари које га се не тичу, но он је Новосађанин, а Нови Сад не потпада ни под Турску, ни под Црну Гору.

Па још кад би то био какав Херцеговац или Старо-Србијанац, коме је у кући био какав паша те је пошао с војском у бој на Црну Гору, битка се почела, а домаћини желећи Црногорцима побједу, ишта пред њих; кад тамо, ал' Турци павладали, домаћини се љути, а жена и дјеца радују се побједи турској, као што се маји Гете с осталом дјецом и с мајком својом радовао поједи Француза пад Најемцима.

Може ли се замислити такав Србин књижевник, не велим појета, који би се послје десетине година хвалио, како се као дијете са својом мајком радовао побједи турској пад Србима, а оцу својом замијерао што га је то мутило ?!

До душе, могло би се разумјети, да се и мушко дијете до пеко доба биле приволијева мајки но оцу, и ако је то тешко појмити да може бити у најмушкијој области, кад се тиче борбе и рата, народне муке и крви. У томе је обично свако мушко дијете пристати уз оца, а камо ли не би онако необично дијете, као што је био мали Гете.

Он сам вели у тим својим успоменама о себи на једном мјесту о :

„Мој отац ме је из рапа навикао да сврпавам неке мање послове у мјесто нега. Особито ми је наредио да журим раденике, у којих је имао парубине, јер би обично оклијевали, он би пак некако уредан посао, а при тој исплати добијао би цијену. Тиме сам ја долазио опором у све радницине, и како ми је било тешко, да се прилагоди приликама других људи, да сваку особиту врсту човјечијег живота чујем и с драгом вољом учествујем у њој, проводио бих, приликом таквих нарадаба, многи пријатни час п.т.д. (... , und da es mir angeboren

war, mich in die Zustände Anderer zu finden, eine jede besondere Art des menschlichen Daseins zu fühlen und mit Gefallen daran Theil zu nehmen, so . . .)

Дакле малом Гету било је *урођено* да се прилагоди приликама других људи, па и самог раденика, да „сваку особиту врсту живота чује и да с драгом вољом учествује у њој“, а није му *било урођено* да се прилагоди приликама *свога оца*, да чује особиту врсту живота *свога оца*, а камо ли „да с драге воље учествује у њој“ !

Већ ако племенско чество није никаква „прилика“, никакво стање (Zustand); већ ако патриотизам, ако народна свијест није никаква „особита врста човјечијег живота“, но само њеко особешаство, њека „пристрапост, њека страст и дрскост“.

Он може да разумије особитост живота у сваког раденика, његове навике и добре и зле, његове жеље и тежње и оправдане и неоправдане, и да с драгом вољом учествује у њој, а не може да разумије оправдане љутине, свете огорчености свог рођеног оца, а камо ли да би је уважио, камо ли да би „с драге воље учествовао у њој“ !

Како онда да разумијемо, како да вјерујемо, кад једна овако :

Vom Vater hab' ich die Statur,
Des Lebens ernstes Führen,
Vom Mütterchen die Frohnatur
Und Lust zu fabulieren.

(Од прилике :

Од оца ми је стаситост,
Живота збила свака,
Од мајчице ми веселост,
Причања вјеља лака.

Већ ако је највећи pjesnik и мислилац мислилачког народа, demervolk-a, мислио, да се заузимање за јавни живот народа, да се народна свијест никако не тиче „збиља живота“, да за то не треба да марн онај који хоће да разумије „des Lebens ernstes Führen“ !

(Наставиће се).

У С Њ О Њ Ј А Н Њ О.

Приповијетка из црногорског живота.

III.

(Паставак).

Црп, окургао облак летпјане од сјевера; за њим погна се други, па још их неколико, читаво јато, — као да се поћера дигла за онјем првијем. У исти мах дуну сјетер жестоко, па предуши, па још јаче суну и повитла једним и боровим гранама. Људи поугајаше сви једнак, и стадоше гледати око себе и поврх себе, као у чуду. Пробудиле и оцу тројику који тврдо спаваху.

„Јесу ли ?“ запита Радоје онако савив, дижући се с нашегом.

„Нијесу, но ево божије вријеме удари“, одговори Оташ.

Оташ, не изговори још а облак се просу врх њих, — плусак као из кабла.

Момци се вртијаху и сагнуаху да струкама покрију чаркове велијех пушака.

У тај час Петар и Мишап дотрчаше, задихани, румени.

„Дижте ! Ето их !“ проговори једва Петар.

Не чекајући даљег обавјештења сви потеконс једним правцем али размакнути, као да ће се утркати. Пибље праскаше под момачким стопама.

„Стан'те !“ викну Оташ, тако снажно да чуше сви успркос пуму вјетра и њиховој ваглости.

„Станите, куд сте нагли тако ! Хоћете да истрогабите лудо, без никакве вајде !“

Уставиле се.

Оташ се примпцао дугим кораком али без хитје, као ти човјек који је сигур о ономе што ради. Лице му бјеше ведро; јаквица трага узбуђења не показав.

„За мнош !“ рече им. „Један за другијем ајте ; ле грајте, кад се ја сагнем, сагните се и ви !“

Кипа је једнако падала и вјетар дувао. Четници насукаше се за четовођом. Ка дугачка гуја вијугаше та поворка кроз расјечине, кроз грмове; час се испи врх кавке косе па сви полегуши; час силази низа њу сваки погнут и ослањајући се на кундак а лијевог руком прихваћајући се за гране и травину.

Тако су ишли неких двјеста корака, док стигосе у пеклу лијепог догодили. На сред ње Оташ се уставипа махну својима да похитају. Наврста их дуж њи а он стаде у сриједи.

„Полако те сад ви крајњи, све за нама, а како који изиђе на помоћ горе! — рече Оташ, махнув главом пут пивне брине пред којом бијаху — „опакo легли сваки п чекај мој знак.“

Он пође први и оба му крила кренуше једнак. С десне му бијаше Јанко а с лијеве Мишан; тако се намахнуше, а не да их је ко намјештао.

Мучно су се пењали, јер је сваки држао свој правац а бјеше кривећи страна; али ни један не заоста другоме ни стоје. Да их јз ко из далека гледао, не би могао разазнати бјеху ли људи или плашисна звијерад.

На вршци стадоше. Под њима, друга страна бријега, бијаше прилично заодјевена. На њеном поданку вијугаше пошпрок пут што води из Гацка у Никшић.

На десно, пушкомет далеко, помоли се један прјешак. Цијен од дуге пушке одига му некакву сурџу кабиницу. Око вуса обавно чалму; лијепо се види како му кита па главни вије.

Зв овјем указаше се још двојица. Иђаху раздалеко један од другог. Три коњика шљедиваху, а за овјема још тројица прјешке.

Турци, свп пмаху веће пушке, а за једним не треба ли помпкати. Не грајаху, но звијераху око себе.

Оташ се не маје, док се не увери да их нема више. Дружини погледа нестрпљиво летијаху с турака на четовођино лице.

„Један више — добро је!“ рече Оташ сам собом. Кипа преста а сунце спну, од једном.

„Хоћемо ли слазити већ?“ унпташе Мишан готово ијетко.

„Хоћемо, по“

„А, глето, браћо, врћу се!“ рече Јанко, као престрављен.

Другови му пасмијаше се.

Турци, збиља, сврнуше с пута па једну ледницицу. Коњипи сјахаше и привезаше коње, па почеше простирати аљине по земљи.

„Почипуће, Бога мил! Можда ће и поспати — е, благо нама!“ рече Мишан.

— „Ићипдија!“ прозборип Оташ, погледавши на сунце.

„Да, да, ићипдија!“ рекоше у глас Радоје и Спасо, као да се они сјетише што је.

„Ма што оно раде?“ запита Јанко, кад турци посједаше у коло и почеше да клањају.

„Може се Богу људ! . . .“ одговори неки од Озрпшћа, па као да п њега тај приказ наведе на побожне мисли, склде калу и кретећи се рече гласно:

„Помози Боже п свети Араћете!“

Свп остали шљедоваше његово примјеру. Његуши за Богом поменуше Ђурђа светог.

„Е, ајмо дјецо!“ рече Оташ п пође.

Свп сиђосе низа страну и уставипше се више пута.

„Радоје п ти Крпуне, са то двоје момчади запаянте тамо; чувајте их, вјеро ви! неграбите се лудо око глава да не платите својим главама; ајте!“ нареди Оташ.

Она два те их помену п ш њима Мишан п Јанко пријеђосе пут, па измакнувши се подаље, скрише се иза крша п стабала.

С Оташем остоадоше: Спасоје, Петар п Марко. Четовођа је хтло да на њега првога налду Турци, да их пропусте колико треба п да удари кад треба.

Сваки се потаја п зби иза своје бусије, са натегнутим пушкама п леденицама, са јатаганима мало извученим из кориди; сваки је напизао преда се по неколико фишек.

Вјетар бјеше утолио те наста потпуна тишина. Тиде весело пјеваху по зеленим честина.

Нијесу дуго чекали.

Турци встим редом, као што их прије угледаше, примичаху се, само што, — ваљда раздрагани молитом а може бити п тутумом, — говораху п смијаху се. Овај предњи п зајвеа пунички, лијепим, снажним гласом:

„На путу нам добра срећа била . . .!“

„Кога познајеш од њих?“ унпта лагано Марко Спасоја.

Овај одговори: „Сва три она на коњима познати бих са вр' плашине. Овај у сриједи оно је Имбро-бе, што ти је ранио Милуна. Сва три су Мумовића, змијелуће . . .“

„А, оно је Имбро?“ прекпде га момак а очипу плашусе п лице му преблјије. Трже се као да га не искочише но га Оташ погледом п ријечју уставип.

„Лагано, дјјете, не пренагуђ, јер ће нам свијет погубија пућ!“

„Оно су два Араћина, она два изпрјед; моји стари крпипци. Остали . . . једи их знали свијех . . .“ И ове знам, јер смо негдје ономлани хватали вјеру ш њима па доводипше па састанак у Рудине“, настап Спасоје шпанот.

„Мар!“ бркну хагано стари.

Онај први што пјеваше већ стикје. Туре стале баш пред ишпаном Оташовом. Њеше му, ваљда, питати, што ли, упало у онапак па се сагао да га извади.

„Ајте људи, мрче!“ викну први коњаник, јер се и она два пјешака бјеху уставипи за првијем.

„Вјере ти Р'слап-беже што ми нешто хиташ давао, чисто као да се бојип влаха!“ рече Имбро, крупно прикладан човјек од тридесет година.

То говорећи стигао бјеше п стао тамап према грлу Маркове пушке. Као да га је усуд уставно ту.

Маркова плапу прије по што га је Оташ могао уставипи.

Бег п ђогат под њип досекуше као да их грло бјеше свало.

„Ха власи!“ гракнуше турци смичући веће пушке п потевавши напрјед у буљуку . . .“

Плотун их дочека а други им се осу с плечи. Двојица само падосе.

„Ха ко је Озрпшћ!“ „Ха ко је Његуш!“ „Уд!“ за крст часни!“ повикаше Црногорци, гађајући из пулјех пушка.

„Ха за му'амеда п за вјеру турску!“ викнуше турци гађајући онамо гдје је димило иза бусија.

Марко први искочи на друм, с јатаганом у руци. Већ замахнуо бјеше да посече бега, али овај опали из ошје шешапе на хитро из обје кубуре на Марка, а у тог вријеме повика :

„А, Алија и Мујо, при ви образ ! зар ме остависте?“ Олово пови Марком. Не осјети је ли рањен, но митну нож у зубе на извади обје леденице да ће у бега..... али му би лоша срећа. Један од онијех пјешака поврну се па ће га иза леђа кудкаом у сред затвора. Његуш паде као камени стуб, не преви се.

„Нијесам рањен, но ме извуци ако Бога знаш !“ - впиу Имбро.

Снажно туре павуче у час Имбра испод мртва коња.

Нарамајући пође Имбро напријед ; не шће сврнути у гору, као онај што га извуче.

Дим густо ерете га. Још би загрмјела по гдјекоја ; чукало се сиктање пожева, покличи и јечање. Погопању се даље, јер бјеху одмакли.

Имбро нагази на двије обезглављене груписе. Види да су турци, ама незна који су. Он у лијевој држаше јатаган, а све три пушке бјеше бацно код коња. Видје јуку од кумбуре гдје врп под једним труном ; остало оружје с њих бјеше повешено. Имбро се сagne, павуче пушку, натегну је и пође даље.

Напријед праскашу пушке и покличи се чујаху да се разлијегало нланином. Турци, и они бјеху запали за камење и стабла па се браћаху јуначки. Но пошто не бијашу на двије одјелите стране, пегр гдје се ко напао, бијашу се и једни и други да не убију своје, па пушци опрезно.

Мишан пуњаше своју пешанницу иза ррна и звјезине на све стране. Украј њега лежаше турска глава ; ртган му и лијева докољеница бијашу крваве. Он прв гледа Имбра, а како га угледа остави све, па голијем локем залеће се друмом да га ерете.

Имбро одане и погоди Мишана по сред срца... Вјетрић пириу и рашићера дим. Сви видјеше што би.

Јанко, чудном хитрином, нађе се према Турцину. Турчин подмаче свој јатаган те дочека Јанков, па као двије муље, брзо се раздвојише и опет им се сушарише жељеза. Час је нападао један час други. Тако је трајао неколико трепутака. Јанко је био вјештији и хитрији, ала у онога бјеху што-но ријеч гвоздене очи. Најзад Јанко заскочи га и обрваи по десној мишини. Рука клову Турчину, а онај пробурази га, па кад паде, једним махом одсече му главу, пак се упути за дрво.

„Попеси главу !“ викау неки.

Јанко се поврпу и сagne да прихвати, а у тај мах двије пушке са стране плануше и саставише Јанка са земљу.

Бјеху двојица другова Имбровијех, што доскочише гором, испод мергина. Оба сад дотрчаше да прихвате главу свога друга да се власи не пофале, и да узму Јанкову. Али сад плоту њих рашићера, не поглбе на један, но се један лако рани.

На то и прекидоше.

Супне већ нагло бјеше за гору.

Турци оставише три мртва, а толико их рањенијех пође. Оста им један коњ здрав на кога посадише два рањеника, а један је могао да иде.

Оташева дружина понесе Мишана и Јанка. Овај тоњи бијаше још у животу.

Кад се поврнуше по Марка, али он паслонно главу на мртве коње и отворио очи. Лагано, међу двојицом другова, пође он уз гору. Гледао је као иза дубокога сна, а проговорити није могао.

Једна у мрак пађоше се на оној истој лединици гдје прије починуше.

Мјесец гранау и затече их гдје полажу у гроб Мишана.

Кад тужну дужност извршише, забавише се око Јанка који једнако онесвијешћен лежаше.

„Бог ће дати, али прилике није да ће ови зоре дочекати !“ рече Оташ, који му бјеше ране опрао и како је могао зашито. Једно му зрно прошло кроза стегне али није кости претомало ; друго кроз ребра с бока на бок.

„А све због тебе, Марко ! Да се ти претрпи, не ћаше нити један од њих умаћи нити један од нас погинути !“ рече Оташ Марку који се већ бјеше нешто оосвијесто.

И тако осташе, ћутећи мраморком, погружени већом тугом.

(Наставиће се).

С. М.

Послије „Вукова“ неуспјеха.

Почетном ово године неколико млађијех Срба покренуше у задру књижеван лист, ком дадоше име Вук, име обновитеља српске књижевности. Ово подухе заслуживало је симпатије и помоћ свјеж пријатеља српске књижевности, тјем више што је од прошле године почео излазити у истоме Задру књижевни лист под називом „Вуков“, али који дигне духом Н. Љиста Dalm. Katoličke, што га с књижевнијех ведрѣијех висина гледа у писку политичку мутљавину. Доста је да је Iскри као и сви у D. Katoličkoј пош уредник, па се већ зна какав је тенденција. Ја сам већ обраћао пажњу на ову појаву и у листовима уредничких листа хрватских, поповах првака на политичко-научном као на политичком пољу међу Хрватима, и приписао узрок данашње мржње и раздора српско-хрватског докле ће ова појава, немићена међу образованијем народима, Хрватима особито у Далмацији још трајати!

Али Вук не одговори своје имену. Одма у свом прелесту, да му име само „донекао“ преграм означав, као да

се и сам побојао од толиког имена. У ствари је пишо да наслиједи донекле политику дубровачкога Slovinc, који престаде баш тада излазити. Slovinc је имао лијепу наміру, да око себе окупи Србе и Хрвате од Неретве до Бојане, па да их тако под једним именом намирн. Али словинство није могло коријена узатити. Ово су име били примили Срби католици из ружне вужде. Још од доба Неманића, који остадоше коначно уз цариградску цркву, име је српско на западу означавало и владајућу вјеру српске државе. Тако Срби католици, особито знав српске државе, нијесу се могли већ Србима називати. Отуда словинство. Али данас, када је наука доказала да између Неретве и Бојане живи чисти елементар српски ; када се начело народности не обзира на вјеру или невјеру ; када видимо да се може бити у исто доба и добри Срби и добри Католици ; када књижевско-пригорска влада ради, да обнови старославну столицу Барске католичке бискупије, која носе наслов Примата од Србије ; а з друге стране, када се признаје с католичке стране погрешка, што је велико хрватство заглајало у оног гласовитом словенском ходошашу у Рам Србе, тер је на оној

свечаности изгледало, као да римска црква нема својих шедјевина у српском народу : данас већ Словинство није од потребе ниш може опстати у књижевности, која треба да науци служи.

Истина је да у Вуку није било словинства, али није ни српства ни христва. Он је самјем именом шћна задовољити Србе, а њекијем космополитством, које је пегађаја свих народности, дакле и српске, Хрватске. Што ћете више, Вук се бојао називати Вуком језик српскијем, него је био опет залочио „нашњством“! Шћно се узвистити изнад народности, што је ужасна бесмислица у књижевности, која је баш главно објектје, основ и главни носилац народности. И на ову га је бесмислицу навукла политика, које се рјјечима одрицао а ђелом је вршио, политика донекле словничева а однекле космополитска, чим је пао у противурјјечје собом самјем, којеу је противурјјечју и подгоде.

Да је Вук остао вјеран своме имену, показаном вољом п даром дружине му ћаше се развити у орган свјећ младјих сила на српском приморју, који ћаше вршити велики позив и имати велику будућност, и тијем ћаше као достојни син заузеати одлично мјесто у српској књижевности поред оца Вука, оца српске књижевности.

Истина „Вук“ је још један грјех имао. Он је шћно бити преставником најновије натуралистичке, веристичке школе у српској књижевности. Тежња, да се у лијепој књижевности не уноси ништа, што није природно и истинито не може се осуђивати, али се не мора ни слиједити. Та се тежња повлачи кроз ову књижевност од најстаријих времена до данас. Кућ нећег веришете у том смислу од Манзона у његовијем Вјеројнцима? Али кога је читао Герцацијеу Онегаду Фиоренцу, пред његовијем идеалима врлинах и пороках, ако му срце није пошашено угњевље, мора признати, да је идеализам у лијепој књижевности на своме мјесту користан. Али најновија школа веристичка не задовољава се не писати ништа што није природно и истинито, него које да пише све што је природно и истинито. Отуда порнографија, чиј су се трагови и у Вуку — наглазили. Али писци његови огледали су снагу своју још у Словини, који их још фалшам обасипао. Дакле „Вук“ није први агресијон. На сваки начин ово би био много маћи Вуков грјех од првога, а односно маћи узрок његовог неуспјеха. Овај се грјех могао донекле и опростити маљанјем сарадницима Вуковим, који послје прве ватре свјетом и ушпливом старијих пријатеља ћаше мало по мало и пичезити.

Жалосно што је морао Вук, иначе добро уређивати лист престати, ми се свакако имамо радовати његовој појави, у којој нам он пружа доказ, да се и на приморју нашем послје дугот сна буду младе силе наоружане вољом, прегнућем и поуздањем, тако да их овај први неуспјех не може омазодушити, него на трезвениј удвостручени рад потакнути.

И ми ћемо их повјерљиво изгледати на књижевном пољу, на које данас владајуће околности у Аустро-Угарској упућују све младе Србе, који желе што за будућност српску учинити.

Т.

Мајска ноћ или Утопљеница.

Прича из малоруског жњвота

Н. В. Гогоља.

(Наставак.)

У.

Утопљеница.

Не мислећи ни о чему, и најмање не бринући се о разаслатој на све стране поћери, прави кривац свију догађаја те ноћи лагано се примицао старој кући и рибаку. Није потребно, мисли, говорити, да је то Левко, син кметов. Црни његов коњуз био је распућен ; шубару је држао у рука; зајо је просто дурво низа њ. Величанствено и мрачно се црлио кљенови гај, који бјеше управ према мјесечини окренут. Дивна ноћна хладовина са рибака пријатно закусну умореног прјешака и примора га, да отпочине на обали. Била је тишина ; у дубокој

чести тог шумарја само се могао чути глас славуја. Тешки спл већ га бијаше обрвао, и очи му се саме склапаху, уморени удови тражили су одмора а већ га не служуја; већ и глава му клону . . . „Е, е, још ћу ја оће и заспати!“ говораше он, дижући се на ноге и тарући очи. Погледа око себе : ноћ му се цњаше још сјајнија. Некаква чудновата, пријатна свјетлост као да се взаијепаша са сјајем мјесеца. Никад он ништа слично није видио. Сребрна магла бјеше притисла околину. Мирис од јабука, које бјеху провале, и од ноћног цвјетља разлијевао се по дијелот земљи. Забуђено гледаше он на непомичну воду у рибаку : стара госпоица кућа, изврнувши се кровом доле, огледаше се у њему чисто и у неком свечаном сјају. Мјесто мрачнијех каната виђези су се весели стаклени прозори и прати. Кроз чиста стакла на све стране мога се виђети поалата. И гле : учини му се, као да се отвори прозор. Устојужли дисање, не задржавши и не мичући очију са рибака, он чинило се, као да се пренио у његову дубину и види : прампромози кроз прозор бјеху лават, затим помоли се дивна глава са бљештећим очима, које су тихо свијетлиле кроз тампореу косу, и оприје се на заклат ; и види : она лагано мање главом, ова мање, она се осмејкива . . . Срце му жестоко стаде лупати . . . Вода се заљиха, а прозор се наново затвори. Тихо се он одмаче од рибака и погледа пут куће : мрачни канати су били отворени ; прозори су се сјајали на мјесечини. „Ево како мало треба вјеровати пароднијем гаткама“, помисли он у себи. „Кућа је нова ; боје су скорашње, као да је управ данас обожена. Овдје живи неко.“ Дивно звучно, силне пјесме славуја разлијегаху се на све стране, и кад оне умираху од пријатна умора и неге, чудо се пошупташе и цркуташе црквица или гућоње какве водене тине, који удараху капањем својим изливом о широко водено огледало. Неку пријатну тишину и неограничено весеље осјети Левко у свом срцу. Удесивши жеце на тамбури, засвира он и заљеза :

Ој, мјесцају, мјесцајечку !

И ти, зоре јасна !

Ој, свјатит там по подвирју,

До дивчина красна.

Прозор се тихо отвори и она иста лијепа глава, које је дивно видио у рибаку, извири нажњно еднушају пјесму. Дугачко трепавице њезије било су до половине спуштене на очи. Сва је она била бљедја, као длатно, као сјај мјесеца ; али како је дивна, како још умилна ! Она се насмија мало . . . Левко задркта, „Исијевај ми, млади козаче, какву пјесму!“ тихо проговарање она, наконивши главу на страну и суштивши сасвиј трепавице.

„Какву би ти шћела пјесму, лијепа моја госпоице ?“

Тихо потекломе сузе низ њезио бљедјот лице.

„Момче“, говораше она, и нека неискљана туга промљула ваће кроз њезиот рјјечи, „момче, наћи ми моју маћеху ! На шта нећу жалити, само ми је наћи ! Добићеш велику, дилку награду. Обдарићу те царски ! Ја имам руке, везено жезињем златом и свилом, скупоцјенијех пакети од корала, огрлаца. Покопићу ти пас са драгјем камењем. Имам ја злата. . . Момче наћи ми маћеху ! она је страница ишћишца : ја њијесам могла од ње живити на бијелом свијету. Она ме мучила : примаравала ме, да радим, као каква проста селанка. Погледај ми образе : она ми је својијем царолијама смакла ружичасту ружу са образа. Погле бјеху прат мој : оне се никак не могу опрати. Не, оне се никак неће моћи опрати, те модрице од гвозденијех канца ѡзвонјих ! Погледај моје бјезде ноге : оне су много чопаље, али само не по ћилима, — по пјеску прелазу по земљи мокрој, по бодљикавом трњу оне су ипаше ! А на очи моје, погледај на очи : оне не виде од суза ! . . . Наћи ми је момче, наћи ми маћеху коју ! . . .“

Глас њен, који се бјеше узвесио један часак, умучо.

Потони суза појурине низ бљедјот њезиот лице.

Некаква тешко осјећање, цуно жалости и туге, скупидо се у прена момака

„Све ћу чинити, само што ми речеи, лијепа госпоице!“ рече он, у срце дпрнут њеном тугом : „само гдје ћу је ја наћи, како ли ћу ?“

„Погледај, погледај!“ брзо изговори она : „она је овдје ! она на обали игра у колу са мојијем дјевојкама и грње се према мјесечини. Али је она лукава и вјешта. Она је узела се се облик утопљенице, али ја знам, ја чујем, да је она ту. Мени

је тешко, мени је загушљиво од ње. Ја не могу од ње пливати лако и слободно, као риба. Ја тоном и падам на дно, као сјекира. Нађи је момче!¹

Левко погледа на обалу: у ријеткој сребрној загли виђаху се дјевојке, лаке, као сјенке, у бијелијем, као сивијем, кошулама; златне огрлице, ћердани, дукати блистали су се на њиховијем вратовима; али су све биле: тијело њихово као да је било изведено од облака, али облака савршено провидијех, и као да се кроз свијетлило на сребрној мјесечини. Коло, играјући, примаче се к њему ближе. Чуше се гласови.

„Ајдемо, да се играмо гаврана, ајдемо, да се играмо гаврана!“ повикаше свеколикe, и та њихова граја нагласаче више пушу, који чини третина крај какве воде, кад је дотакне у тихи час сутопа ваздушностијем својим устима вјетар.

„Ко ће бити гавран?“

„Бациће коцку — и једна дјевојка пзаће је гомили. Левко је стаде разматрати. Лице, хаљине, све је на њој било, као и на другијем. Само се могло спазити, да ова није радо играла ту улогу. Гомила се отегну у дугачки ред и брзо претрчаваше од нападаја грабљивог непријатеља.

„Не, ја нећу да будем гавран!“ рече дјевојка, падајући умора: „мени је жао отимати цвиље у јадне матере!“

„Ти нијеси пјештица!“ помисли Левко. „Ко ће сад бити гавран?“

Дјевојке се на ново спремаху, да бацају коцку.

„Ја ћу бити гавран!“ истаче се једна између њих.

Левко је нажљиво посматрао неко вријеме, не мицнувши свог погледа са лица јој. Брзо и слободно је она гонила цео ред и скакала је на све стране, да ухвати своју жртву. Ту Левко тек опази, да јој тијело не бјеше свијетло, као у осталијех: у средини се виђело нешто црно. Наједанпут чу се клик: гавран појури једну од дјевојка, зграби је, и Левку се учини, као да она пружи кавцо, а на лицу јој се виђаше напосна радост.

„Вјештица!“ рече он, наједанпут издигнувши гут, и протиснувши кроз пунт куче.

Госпођица се насмјиа, и дјевојке се једном нагом позакосише за собом ону, што је била гавран.

„Какву иштите награду, момче? Ја знам, ти не пријимаш: ти волиш Гану; али сурови отац смета ти и не да, да се с њом ожениш. Он ти сад неће већ бранити; узми, предај му то писамце...“

Бијелу ручицу пружи, лице јој се некако чудновато засвијетли и засја...²

Чисто дрхтећи, у великом узбуђењу, с јаким дуљашем, он ишче писмачице и... пробуци се.

(Спринише се.)

КЊИЖЕВНЕ ВИЈЕСТИ.

Преглед.

Најважнији полаженик, који нам је ове недеље дошао из нашега књижевнага свијета, то је: „Гласник Српскога Ученог Друштва“. Књига 60. Расправе и други чланци. Са једним цртачким прилогом. У Београду 1885, у штампарији краљевине Србије. На продају у књижарици В. Валожића. Најважније мјесто у овој књизи заузима расправа г. Јована Ристића под насловом: „Спољна и одношаја Србије и Ч. Србије и српска појна (1852—1856)“. Она је потпуно заслужила прво мјесто у књизи. Из ове расправе види се, да г. Ристић и на књижевном пољу ради под дипломатском кљовком, а овај му је вазда добро стојао, па и данас, да га за значајно не пош. Ова радња г. Ристића биће од трпне вриједности за новију историју српску. — „О гаврацима знања“ философска је расправа г. А. Васиљевића у овоме „Гласнику“. Јако значајна је на то потакао такозвани „Ignorantibus-спор“, који се је виводом једне б-сједо чувенога физиолога берлинског Диболда замислио у њемачкој књижевности, на последије одјекнуо и у Русији, одакле га је, без сумње, и г. Васиљевић начуо. Г. Васиљевић има обичај да философисе на рускијех књига, па с том приликаваном и подиријаном философском уноси чак и сопствена имена из странајех језика онако као се у руском

језику пишу и изговарају. Тако и у овој расправи читамо имена: Дугалт, Герли и т. д.; јединог Хегла није нам обукао у руски мундир; оставио нам га је са „х“, а не са „г“. Цијела радња расправа је без дубљег познавања предмета и литературе која се на њ односи. — Расправа Јастребова: „Нешто о горњој Морави“ ваљаће за познавање српскијех крајева који су још остали под турским господарством. — За овајев долазе чланци вазавијех биографских стручњака: Дим. Нешанка „Нови обрасци за број комбинација друге, треће и четврте класе при неограниченом у броју у понављању основана“; Љуб. Клерића: „О једначини хромогрфа као опште промјенљивог кретања“; С. М. Лозанића: „О непосредном заступању групе НН у ароматичним аминима халогенама“; Ј. М. Жуковича: „Нове петрографске феле“. Немамо шта да речемо о овим радњама, које може оцијенити само добар стручњак. Тек толико имало бисмо примјетити, да ће ово радље, овако састављене, наћи врло мало читалаца у српском народу, а странац, баш да знају српски, пошаша би се од грозно осакатених навода из странајех језика, као што је п. пр. Zeitschrift des deutschen Geese schaft. — У расправи: „Друштвена и међународна борба за останака“ г. Владимира Јовановић опет нам посвједочава, да се још није одлучио од познате своје фразологије, с којом он вагда има обичај да приступи к рјешавању најтежих питања. Разумије се, да је фразологија њијавне подобна за рјешавање таквијех питања. У задњем одјељку ове расправе своје он се сваки час позива на „Историју Српскога Народа“ од Панте Срећковића. Колико та историја вриједи, показало нам је Илироу Руваруц „Нашем Добру“. Завршила је расправу правнички од Ј. Авакумовића: „Енглеска, француска и верска политика“ — Иза тихјех расправа и чланка долазе „О цијене и прикази књига“ од Н. Дучића. Ту се оцијесују двије богословске књиге архимандрита Никодима Милаша. — На пошлетику долазе: „Изводи из записника српскога ученог друштва“. Прегледа српске, словенске и странке књижевности нема у овој књизи.

— Чувени роман Ђорђије Онета (Onet): „Maitre de forge“ преведен је (до сад у пола) на српски, и изашао је у Новом Саду издавцем штампарије А. Најевића под овим насловом: „Убојница“. Роман у два дела. Француски напоско Жорж Оне, превео Бранко Мушковић. Први дио. „С овимљем првједом отворила је штампарија А. Најевића издаваше своје „Библиотеке одабраних романа“ које је предузела. Не знамо шта је преводница нагнала, да узме други наслов књизи; би јамачно то, што је назив „maitre de forge“ тешко превести значајно на српски. Овај роман измислио је јакно на глас у Француској, а отуда и по осталом свијету. Ђорђија Оне, писац његов, припада идеалистичкој школи францускијех приповиједача, дакле је противник Золин. Оно што се у тој приповиједи прича, странно је нашем народу, јер је и „maitre de forge“ прави париски роман, као што су и сви остали француски изумијајући оне од Жила Верна. Наш народ не може разумјети Париза. Ипак је боље, што је „Библиотека“ отворена са романом, који заузима једно од првијех мјеста у идеалистичком реду францускијех приповиједача. Језик је у прјеводу баш диван и правилан.

— Милејев пјеве „Зимље Вечери“, одштампане су у латиници, за ону половину нашега народа, која не чита ћирилицу. На жалост, у нас су још нужна таква посла. Кад ће доћи вријеме, да се у цијелом народу нашем чита и латиница и ћирилица исто онако, као што се и п. пр. у Нијемца тогају књиге њемачким језиком писале, а штампане било фактурнијех словима било старинским (антиквом)? Онда се не ће морати чинити два посла в два трошка, као што је овдје случај. Ово издање латиницом изшло је у књижари Д. Претера у Дубровнику у четири тринаесту књигу „Народне Библиотеке“ коју та књижара издаје.

— Фр. Хофман, њемачки приповиједач за дјецу, преведен је у нас много, па се и данас још преводи — без икакве потребе. Књига, која је пред нама, зове се „Капитал, приповјетка за дјецу“. Превео је Жарко Стакић, а издала књижара у штампарија Ј. Грчића у Вел. Бечкерку.